

EERST TOT TIEN TELLEN! OF IS DAT VOOR LVG-JONGEREN NIET GENOEG?

Is de LVG -jongere extra kwetsbaar om delinquent gedrag te ontwikkelen?

Roos Koolhof, Rolf Loeber & Annematt Collot d'Escury²

Inleiding

De LVG-jongere is oververtegenwoordigd in het justitiële circuit. Uit onderzoek in Engeland blijkt dat dertig procent van de personen in een Engelse gevangenis een intelligentiecoëfficiënt heeft van lager dan tachtig. Dit is aanzienlijk meer dan op grond van een normaal verdeelde populatie mag worden verwacht. Wordt de LVG-jongere eenvoudigweg meer gepakt, of is de LVG-jongere extra kwetsbaar voor het delinquent gedrag? Zijn er meer risicofactoren bij de LVG-jongere? Of heeft de LVG-jongere meer aanleg voor delinquent gedrag?

Risicofactoren

Risicofactoren om in het delinquente circuit te belanden zijn legio. Zijn LVG jongeren extra kwetsbaar ten aanzien van deze risicofactoren? Loeber & Farrington et al. (2002) onderzochten diverse risicofactoren, persoonlijkheidskenmerken -zoals depressie en impulsiviteit, gezinskenmerken -sociaal economische status, relatie ouders, ouder-kind relatie, delict gedrag, en gegevens van justitie bij 2000 jongeren in een follow-up studie van 8 jaar. Daaruit bleek dat delinquente jongeren vaker vroeg met delinquent gedrag beginnen, meer delicten plegen, vaker middelen gebruiken, vaker conflicten thuis hebben, minder steun van thuis ontvangen, vaker met delinquente vrienden optrekken, minder pro-sociale vrienden hebben en vaker in een slechte buurt wonen (Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber, Moffitt, Caspi, Raskin White, Wei & Beyers, 2002).

Een vergelijking tussen LVG delinquente en niet-delinquente jongeren en niet-LVG delinquente en niet-delinquente jongeren toont dat LVG delinquente en niet-LVG delinquente jongeren beiden kwetsbaar zijn op een groot aantal risicofactoren (zie tabel 1. kolom 1 & 2 versus kolom 3 & 4) (Koolhof, Loeber, Wei, Pardini, & Collot d'Escury, 2007).

Zowel ten aanzien van de historische factoren: de leeftijd ten tijde van het eerste delict, de ernst en het aantal delicten; als ten aanzien van kindfactoren: antisociale houding en middelenmisbruik; als ten aanzien van gezinsfactoren: de steun, of liever gezegd het gebrek aan steun, van thuis (gebrek aan toezicht, gebrek aan steun en communicatie, fysieke straf, stress in het gezin en antisociale familieleden), ontlopen LVG en niet-LVG delinquente jongens elkaar vrijwel niet. Echter ten aanzien van depressie, gebrek aan pro-sociale vrienden en een hoog percentage delinquente vrienden lijkt de LVG-jongere wel degelijk meer kwetsbaar. Ook op het terrein van school en opleiding vallen de LVG jongeren uit de boot. School lijkt voor alle LVG-jongeren een zwaardere klus dan voor hun niet-LVG leeftijdgenoten. Dat school voor LVG jongeren vaak lastig is, is niet zo verassend. De niet-

² Drs. Roos Koolhof is als psycholoog en behandelcoördinator werkzaam bij Spirit; prof. dr. Rolf Loeber is verbonden aan de University of Pittsburg en dr. Vrije Universiteit in Amsterdam; dr. Annematt Collot d'Escury is GZ-psycholoog / K&J-specialist en verbonden aan de Universiteit van Amsterdam

delinquente LVG jongeren zien echter kans om er ondanks dat toch nog wat van te maken. Binnen hun vermogens lijken ze uiteindelijk hun draai wel te vinden. De delinquente LVG jongeren daarentegen lijken ten aanzien van school vrijwel geheel met lege handen te staan.

Tabel 1. Risicofactoren voor delinquente en niet delinquente, LVG en niet-LVG jongeren

	LVG Delinquent (n=33)	Niet-LVG Delinquent (n=137)	LVG Niet- Delinquent (n=20)	Niet-LVG Niet- Delinquent (n=212)			
	M	M	M	M	x ²	p	OR
Historische factoren:							
Leeftijd ten tijde van het eerste delict	9.49 ^{ab}	8.88 ^a	10.21 ^b	9.26 ^{ab}	2.54	.057	9,49 ^{ab}
Delictfrequentie	7.80 ^c	5.28 ^b	2.86 ^a	1.33 ^a	44.4	.000	7.80 ^c
Ernst van het delict							
Kind factoren:							
Antisociale houding	66.7 ^b	63.1 ^b	61.9 ^b	30.6 ^a	47.1	.000	1.17
Depressieve stemming	69.2 ^b	47.0 ^c	42.9 ^{ac}	33.8 ^a	19.4	.000	2.54
Middelen gebruik	30.8 ^b	28.2 ^b	4.8 ^a	12.8 ^a	19.6	.000	1.13
Gezinsfactoren:							
Antisociale houding ouders	23.1 ^{ab}	20.9 ^b	14.3 ^{ab}	30.6 ^a	86.2	.109	1.13
Slechte relatie moeder	48.7 ^b	58.4 ^b	23.8 ^a	21.9 ^a	54.4	.000	1.48
Slechte communicatie	46.2 ^b	43.6 ^b	38.1 ^{ab}	22.6 ^a	21.6	.000	1.11
Fysieke straffen	46.2 ^b	43.0 ^b	19.0 ^a	26.9 ^a	14.9	.002	1.13
Stress in het gezin	61.5 ^b	58.4 ^b	33.3 ^a	36.5 ^a	22.2	.000	1.14
Gebrekkig toezicht	48.7 ^b	53.0 ^b	33.3 ^{ab}	21.9 ^a	40.5	.000	1.19
Gebrekkige steun	33.3	37.6	38.1	29.7	2.7	.433	1.20
Antisociale gezins-familieleden	37.8 ^b	35.3 ^b	31.6 ^{ab}	22.4 ^a	8.6	.035	1.12
School factoren:							
Slechte resultaten	82.1 ^b	38.9 ^c	33.3 ^c	13.2 ^a	6.1	.000	7.20
Blijven zitten	82.1 ^b	45.0 ^c	76.2 ^b	16.9 ^a	91.0	.000	5.59
Leeftijdgenoten							
Geen prosociale vrienden	53.8 ^{ab}	52.3 ^{ab}	66.7 ^b	45.2 ^a	4.9	.182	1.06
Delinquente vrienden	69.2 ^b	50.3 ^c	23.8 ^a	17.8 ^a	65.7	.000	2.22
Middelen misbruik onder vrienden	43.6 ^b	45.6 ^b	4.8 ^a	14.6 ^a	53.3	.000	1.09
Demografische factoren:							
Tiener moeder	27.8	25.6	26.3	17.0	5.0	.172	1.11
Laag opleidingsniveau moeder	30.6 ^b	18.1 ^{ab}	25.0 ^{ab}	12.7 ^a	8.2	.014	2.53
Lage Sociaal Economische status	51.3 ^b	35.6 ^b	40.0 ^{ab}	25.6 ^a	12.3	.007	1.91
Slechte woning	64.1 ^b	39.6 ^a	61.9 ^b	31.5 ^a	20.9	.000	2.72
Gescheiden ouders	91.9 ^b	75.0 ^c	43.8 ^a	52.4 ^a	34.8	.000	3.77
Groot gezin	43.6	37.6	57.1	42.0	3.6	.369	1.28
Buurt factoren:							
Slechte buurt	53.9 ^c	39.9 ^b	33.3 ^{ab}	25.4 ^a	25.6	.002	-

a,b,c, indiceren significante verschillen op basis gepaarde t-toetsen voor continue variabelen en chi-kwadraat toetsen voor dichotome variabelen

Ook voor wat betreft het wonen in een slechte buurt lijken de delinquente-LVG jongeren er het slechtste van af te komen. Wonen in een slechte buurt wordt door Junger & Marshall (1997) als een belangrijke risico factor aangegeven. De LVG-jongeren lijken in deze extra kwetsbaar te zijn. Dat laatste geldt ook voor het hebben van delinquente vrienden.

Dishion stelt dat het hebben van delinquente vrienden delict gedrag en vooral een positieve houding ten opzichte van antisociaal gedrag in de hand werkt. Onder elkaar ontstaat een sfeer van positieve bekrachtiging bij het vertellen ("opscheppen") over delinquent en asociaal gedrag, hetgeen op zijn beurt het uitvoeren van delinquent gedrag in de hand werkt ("delinquent-deviancy", Dishion, McCord & Poulin, 1999).

LVG-jongeren zijn sterk gericht op sociale bekrachtiging en zijn geneigd meer op de ander te vertrouwen dan op hun eigen mening, of eigen kunnen (Schippers & Bos, 2000). Dit maakt de LVG jongere extra kwetsbaar voor de invloed van negatieve vrienden en het meegezogen worden in delinquent gedrag. Het feit dat LVG niet-delinquente jongeren zo hoog scoren op een antisociale houding is wat verrassend. De antisociale houding is gebaseerd op zelfrapportage. LVG jongeren worden in de praktijk vaak betiteld als lastig tegendraads en niet meewerkend. LVG jongeren hebben een laag beeld van zichzelf en zien zichzelf als weinig assertief en succesvol. Bij zelfrapportage zou dit, ook voor niet delinquente LVG jongeren, tot een negatieve gedragsweergave kunnen lijden (zie Van Nieuwenhuijzen, 2004). Zorgwekkend is de hoge score van de delinquente LVG jongeren op depressie. Ook de niet LVG delinquente jongeren scoren aanzienlijk hoger dan hun niet delinquente niet LVG leeftijdgenoten, maar de delinquente LVG jongeren springen er toch wel bovenuit. Vooral wat betreft slechte vrienden, een gebrek aan goede vrienden, een slechte buurt en slechte behuizing en depressie lijken de LVG-jongeren kwetsbaarder te zijn dan niet LVG-jongeren.

Aanleg

Vanuit de risicotaxatie en de ontwikkeling tot antisociaal gedrag wordt onder meer gewezen op impulsiviteit, een gebrek aan empathie en een gebrek aan gevoelens van spijt en schuld als belangrijke risicofactoren ten aanzien van delinquent gedrag (Cooke & Michie, 2002).

Is de LVG-jongere nu ook extra kwetsbaar ten aanzien van deze factoren? LVG-jongeren blinken niet uit in strategisch handelen, zij lijken vaak ad hoc te reageren op wat zich voor doet, zij lijken de consequenties van hun gedrag niet van te voren te bedenken en lijken weinig te profiteren van feedback (Benson, Abbeduto, Short, Biber, Nuccio & Maas, 1993; Ponsioen, 2003). De LVG-jongere lijkt moeite hebben zich te verplaatsen in de ander, hij heeft moeite de bedoeling van de ander te begrijpen of te anticiperen op het gedrag van die ander. Het vermogen zich in de positie van de ander te verplaatsen: kunnen bedenken wat een ander voelt, is een belangrijke voorwaarde voor gevoelens van empathie en schuld. Gevoelens van empathie en schuld vormen op hun beurt een bescherming tegen het uitvoeren van delinquent gedrag. Als je het leed van de ander kan invoelen en de eigen verantwoordelijkheid daarvoor beseft, is dit een rem op het uitvoeren van delinquent gedrag (Hendriks, Rutten, Stams & Brugman, 2006). Koolhof et al. (2007) vergeleken impulsiviteit, empathie en gevoelens van spijt en schuld van delinquente en niet-delinquente LVG jongeren en delinquente- en niet-delinquente niet-LVG jongeren.

Impulsiviteit is onderscheiden in cognitieve impulsiviteit en gedragsimpulsiviteit. De cognitieve impulsiviteit is gemeten met de Trailmakingtest (een lijn trekken tussen getallen: van 1 naar 2 naar 3 etc.; daarna afwisselend van een getal naar een letter: van 1 naar A naar

2 naar B naar 3 etc.) de Wisconsin Card Sorting Test (categorieën maken op basis van vorm, kleur of aantal), de Stroop taak (kleuren lezen in een andere kleur dan de kleur die gelezen moet worden, blauw staat geschreven met rode letters), het vermogen te wachten op een beloning, tijdschatting, een kaartspel, en het zo nauwkeurig mogelijk natrekken van een cirkel. Gedragsimpulsiviteit is gebaseerd op een aanpassing van de CBCL-TRF (*kan niet stil zitten, is onrustig, overactief, onhandige coördinatie, impulsief, handelt zonder na te denken*); Video-observatie (videofragmenten van 20 minuten zijn gescoord op motorische onrust, ongeduld en moeite met het volhouden van de taak (interbeoordelaars-betrouwbaarheid: 0,81); de California Q-sort beoordeling van ouders en de Impulsiviteitsschaal van Eysenck. Tevens zijn empathie en schuld gevoelens vastgesteld met behulp van deelvragen uit de CBCL (*lijkt zich niet schuldig te voelen na zich misdragen te hebben, liegt en bedriegt*).

Tabel 2. Gedragsimpulsiviteit, cognitieve impulsiviteit, empathie en schuldgevoelens bij delinquente en niet delinquente LVG en niet-LVG-jongeren

	LVG delinquent		Niet LVG delinquent		LVG niet delinquent		Niet LVG niet delinquent		F-tests
	(n=33)		(n=137)		(n=20)		(n=212)		F (3,403)
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	
Gedragsimpulsiviteit	.99 ^b	(.15)	.44 ^c	(.07)	-.17 ^a	(.19)	-.42 ^a	(.06)	42.57***
Cognitieve impulsiviteit	1.11 ^b	(.16)	.01 ^c	(.08)	.49 ^c	(.21)	-.28 ^a	(.06)	24.67***
Empathie *	.31 ^b	(.11)	.28 ^b	(.06)	-.13 ^a	(.15)	-.22 ^a	(.05)	19.06***
Schuldgevoelens*	1.71 ^b	(.17)	1.57 ^b	(.09)	.80 ^a	(.23)	.71 ^a	(.07)	25.412***

* Empathie en schuldgevoelens moeten omgekeerd gelezen worden dat wil zeggen representeren gebrek aan empathie en gebrek aan schuldgevoelens

*** $p < .001$ (a,b,c, indiceren significante verschillen op basis van een gepaarde t-toets voor continue variabelen)

LVG-delinquente jongeren en niet LVG delinquente jongeren zijn aanzienlijk impulsiever dan hun niet-delinquente leeftijdgenoten. LVG delinquenten hebben net zo weinig last van schuld gevoelens als niet-LVG delinquente jongeren en worden significant minder geplaagd door schuld gevoelens dan hun niet delinquente leeftijdgenoten. Gebrek aan empathie geldt voor de delinquente LVG-jongeren in gelijke mate als voor hun delinquente niet-LVG lotgenoten. Ook op cognitieve impulsiviteit tonen de delinquente jongeren een aanzienlijk hogere score dan de niet delinquente jongeren, LVG of niet. Impulsiviteit, gebrek aan empathie en schuld lijken dus risicofactoren zijn ten aanzien van delinquentie in het algemeen, voor niet-LVG jongeren net zo hard als voor LVG jongeren. Er is echter wel een significant verschil in cognitieve impulsiviteit tussen de LVG-delinquenten en de niet-LVG delinquente jongeren. Alhoewel de LVG en de niet-LVG delinquente jongeren beiden meer geneigd zijn tot impulsief (opportunistisch) gedrag dan niet delinquente jongeren, lijken de niet-LVG delinquenten over een sterkere cognitieve controle te beschikken. Delinquente jongeren zijn 'overall' impulsiever, minder geneigd tot plannen en minder

goed op inhibitie taken dan niet delinquente jongeren. De delinquente normaal begaafde jongeren lijken in cognitief opzicht echter aanzienlijk minder kwetsbaar dan de LVG delinquente jongeren. De LVG delinquente jongeren missen als het ware de cognitieve rem, die hun niet-LVG-delinquente leeftijdgenoten nog wel kunnen vinden. Of: is “tot tien tellen” niet genoeg voor LVG jongeren? Niet genoeg om de consequenties van grensoverschrijdend gedrag te kunnen bedenken en te overzien? En moet de conclusie wellicht zijn dat de LVG jongeren het wel weten, maar niet kunnen: het gaat te snel, ze hebben het delict als het ware gepleegd voordat ze het beseffen?

Is de LVG-jongere extra kwetsbaar om delinquent te worden?

De LVG-jongere wordt gemiddeld genomen met meer risicofactoren geconfronteerd dan zijn niet-LVG leeftijdgenoot en de LVG-jongere heeft minder cognitieve mogelijkheden om ‘aan de rem’ te trekken. Zorgwekkend is vooral het gebrek aan prosociale vriendschappen en de hoge score op delinquente vriendschappen van de delinquent LVG jongere. Waarmee het belang van aandacht voor de context en het sociale netwerk in het werken met LVG-jongeren weer eens onomstotelijk naar voren komt.

Literatuur

- Abbeduto, L., Short-Meyerson, K., Benson, G., Dolish, J. (2004). Relationship Between Theory of Mind and Language Ability in Children and Adolescents with Intellectual Disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 48 (2), 150-159
- Benson, G., Abbeduto, L., Short., Bibler Nuccio, J., & Maas, F. (1993). Development of a theory of mind in individuals with mental retardation. *American Journal on Mental Retardation*, 98 (3), 427-433.
- Cooke, D.J. & Michie, C. (2002). Refining the construct of psychopathy: Towards a hierarchical model. *Psychology Assessment*, 13, 171-188.
- Dishion, T.J., McCord, J., Poulin, F. (1999). When interventions harm: Peer Groups and Problem Behavior. *American Psychologist*, Vol 54 (9), 755-764.
- Hendriks, J., Rutten, E., Stams, G.J. & Brugman, D. (2006). De mol graaft naar het geweten: een nieuw meetinstrument. In: L. Le Sage, H. Stegge & J. Steutel (red.) *Jeugd delinquentie en gewetensontwikkeling*. SWP, Amsterdam.
- Junger, M., Marshall, I.H. (1997). The interethnic generalizability of social control theory: An empirical test. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 34, 79-112.
- Koolhof, R., Loeber, R. Wei, E. H. Pardini, D. Collot d'Escury, A.M. (2007). Inhibition Deficits of Serious Delinquent Boys of Low Intelligence. *Criminal Behavior and Mental Health*.
- Loeber, R., Farrington, D.P., Stouthamer-Loeber, M., Moffit, T.E., Caspi, A., Raskin White, H., Wei, E.H. & Beyers, J.M. (2002). The development of male offending: Key findings from fourteen years of the Pittsburgh Youth Study. *Magazine*, 93-136.
- Nieuwenhuijzen, M. Van (2004). *Sociale informatieverwerking en emotionele en gedragsproblemen bij licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren* Thesis Universiteit Utrecht.
- Ponsioen, A.J.G.B. & van der Molen, M.J. (2002). *Cognitieve vaardigheden van licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren. Een onderzoek naar mogelijkheden*. Ermelo: Landelijk Kenniscentrum LVG.
- Ponsioen, A.J.G.B., Harder, P., Molen, M.W. van der, & Stemerding, B.A. (2000). Geheugenprocessen bij licht verstandelijk gehandicapte kinderen: de efficiëntie van geheugenzoekprocessen. *Nederlands Tijdschrift voor Zwakzinnigheidszorg*, 26, 140-153.
- Schippers, H. & Bos, A. (1999). Toerekeningsvatbaarheid bij minderjarigen. In: Collot d'Escury-Koenigs A.M., van der Linden A. & Snaterse T.J (Eds). *Van preventie tot straf*. Lisse: Swets & Zeitlinger.